

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

9
2023

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti

08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Qo'ng'irotboy Avezimbetovich

Elektron nashr. 464 sahifa, 30-sentyabr, 2023-yil.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi

Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari

Toshkulov Abduqodir Hamidovich, i.f.d., prof., O'zbekiston Respublikasi Prezidentining yoshlar, fan, ta'lim, sog'liqni saqlash, madaniyat va sport masalalari bo'yicha maslahatchisi o'rinbosari

Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari

Sharipov Qo'ng'irotboy Avazimbetovich, t.f.d., prof., TDIU rektori

Oblamuradov Narzulla Naimovich, i.f.n., dots., O'zR Tabiat resurslari vaziri o'rinbosari

Djumaniyazov Maqsud Allanazarovich, Qoraqalpog'iston Respublikasi Tabiat resurslari qo'mitasi raisi

Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati

Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari

Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i

Eshov Mansur Po'latovich, i.f.d., prof., TDIU Akademik faoliyat bo'yicha prorektori

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori

Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor

Yuldashev Maqsud Abdullayevich, p.f.d., prof., TDIU Moliya-iqtisod ishlari bo'yicha prorektori

Karimov Norboy G'aniyevich, i.f.d., prof., TDIU huzuridagi PKQTMO tarmoq markazi direktori

Hakimov Nazar Hakimovich, f.f.d. TDIU profesor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori

Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU Marketing kafedrasini professori

Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori

Aliyev Bekdavat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., prof., Atrof-muhit va tabiatni muhofaza qilish texnologiyalari ilmiy-tadqiqot instituti

Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., Toshkent arxitektura-qurilish universiteti katta o'qituvchisi

Kamilova Iroda Xusniddinova, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU Ilmiy tadqiqotlar va

innovatsiyalar departamenti rahbari

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU huzuridagi Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq Markazi xorijiy hamkorlik bo'yicha mutaxassis

Ekspertlar kengashi:

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Imomqulov To'liq Burxonovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zR Tabiat resurslari vazirligi,
O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot"
jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Ichki turizmni rivojlanlantirishda davlatning o'rne.....	7
Dehqonov Burxon Rustamovich , tayanch doktorant	
Qishloq xo'jaligida sug'orish tizimlari boshqaruvini rivojlantirish yo'llari	11
Mirjamilova Hulkar Nurali qizi , assistent	
Yangi O'zbekiston sharoitida o'simliklar karantini tizimi faoliyatini takomillashtirish va iqtisodiy samaradorligini oshirish	15
Alimov Murodkosim Achilovich , mustaqil izlanuvchi	
"Yashil iqtisodiyot" da energetika sohasini investitsion holatining statistik tahlili	20
Umarov Faxriddin Umar o'g'li , katta o'qituvchi	
Yoqilg'i-energetika korxonalari moliyaviy barqarorligini ta'minlashda investitsion faoliyatning ahamiyati	26
Ergashev Muhibbek Aslam o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
Tog'li hududlarda turizm biznesining rivojlanishi	31
Abduvakil Alimov Komil o'g'li , tayanch doktorant	
Ta'lim turizmining nazariy asoslari va O'zbekistondagi tendensiyalari.....	38
Maxmudova Nodira O'ktamovna , tayanch doktorant	
Turizmga innovatsion texnologiyalarni joriy qilish shart sharoitlari	43
Po'latov Ma'murjon Murodjon o'g'li , tayanch doktorant	
Mintaqaviy investitsion loyihalarning jozibadorligi tahlillari masalalari	46
Davlyatshayev Akmal Ashurmamatovich , dotsent, i. f. n.	
Yashil iqtisodiyotning tijorat banklaridagi ahamiyati va ularning raqamlashuvi	51
Maxmudova Muxlisa Qodirjon qizi , dotsent, PhD	
Turizmni rivojlantirishda "Tourism 4.0" konsepsiyasini joriy etish masalalari	57
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna , mustaqil tadqiqotchi	
Davlat tomonidan qishloq xo'jaligini moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish	62
Ollokulova Feruza Mansurovna , PhD; Jabborov Jahongir Abduvohid o'g'li , magistrant	
Перспективные направления "Зелёной химии" для Республики Узбекистан.....	66
Султанходжаев Бахтиёр Забихуллович	
O'zbekistonda transport va logistika sohasini rivojlantirish strategiyasi	73
Usmonov Botir , magistr	
Hududlarda investitsion faollikni oshirishga qaratilgan mexanizmni takomillashtirish	78
Sunatullayeva Shaxnoza Xurshid qizi , tayanch doktorant	
Qurilish tarmoqlarida boshqaruv faoliyatining iqtisodiy ko'rsatkichlari tahlili.....	82
Mirsodiqov Abdulla Tursunaliyevich , PhD	
Connection between interest rate on loans, cash flow and turnover of funds	87
Sharbat Abdullaeva , Professor; Sardor Abdullaev , the applicant	
Econometric Analysis of the Impact of IPO on the Market Capitalization of Companies	92
Shakhzod Saydullaev , PhD.	
Davlat xaridlarini takomillashtirishda byudjet mablag'laridan samarali foydalanishning mohiyati va zarurligi	101
Raximjonov Kamronbek Ilxomjon o'g'li , mustaqil tadqiqotchi	
O'zbekistonda to'lov tizimining raqamli transformatsiyasining o'ziga xos xususiyatlari.....	105
Otamurodov Shavkat Nusratillayevich , i. f. d. (DSc); Eshqulova Nasiba Normo'minovna , o'qituvchi	
Tijorat banki xizmatlarida ta'lim kreditining o'rne va uni takomillashtirish masalalari.....	110
Eldor Uskanov , mustaqil tadqiqotchi	
Korxonaning strategik boshqaruvini takomillashtirish	114
Maxmudov Nosir Maxmudovich , professor; Elmurodov Faxriddin Farxodovich , magistratura tinglovchisi	

Respublikada kichik biznesni moliya-kredit mexanizmlari orqali qo'llab-quvvatlash masalalari.....	120
Ergashev Otamurod Toshtemirovich, PhD	
Mulk iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda muammo va yechimlar.....	125
Ermatov Musojalil Komilovich, kafedra dotsenti v. b.; Abdunazarov Oybek Abdumutalibovich, katta o'qituvchi	
Using intelligent and decision support systems for developing University Curriculum: semi-automated need analysis approach.....	132
Abduraxmanov Zafar Batirovich; Ikromov Sayidolim Ismoilovich	
Challenges of Developing a Competitive Environment in the Context of Economic Liberalization.....	138
Akobirova Nodira Najmiddin qizi, asisstant	
Topical Issues of the Development of Recreational-Tourist and Military-Recreational Activities.....	141
Alimova Guzal Alisherovna, PhD in economics, docent	
Kreditlash jarayonlarida xulq-atvor iqtisodiyoti omilini joriy etish istiqbollari.....	146
Jo'rayeva Sevara Zakirovna, mustaqil izlanuvchi (PhD)	
Portfelli xorijiy investitsiyalarning milliy iqtisodiyotni rivojlantirishdagi roli	152
Kamilova Iroda Xusniddinovna, PhD	
Exploring the Ethical Dimensions of Artificial Intelligence in Advancing Human Rights and Sustainability	156
Matkarimova Gulchekhra Abdusamatovna, Professor	
Tijorat banklarida muammoli kreditlar bilan ishlashning nazariy asoslari.....	163
Maxmudov Rahimjon Xamid o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Barqaror iqtisodiy o'sishga yalpi talab va yalpi taklif omillarining ta'siri.....	170
Nabiyev Ulug'bek Mirodiljon o'g'li, tayanch doktorant	
The potential advantages of implementing the Total Quality Education Management (TQEM) concept	175
Otakulov Makhamadjon, PhD	
Kichik yashil biznesni yanada rivojlanitirish imkoniyatlari.....	181
Raximova Kizlarxon Ne'matjon qizi	
Jamg'armalar investitsiyalar manbasi sifatida.....	185
Sadikova Ra'no Abdullayevna, i. f. n., dots.	
Davlat moliyasining moddiy asosini oshirish orqali iqtisodiy o'sishga erishish	188
Shamsiyev Shuxrat Sayfutdin o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Aholi turmush darajasini oshirishda ijtimoiy himoyaning o'rni	191
Sherjonov Sherjon Alijan o'g'li, mustaqil izlanuvchi	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar to'lov qobiliyatini aniqlashning nazariy-uslubiy masalalari.....	196
Adashaliyev Baxtiyorjon Valisher o'g'li, dekan o'rinbosari	
Kichik sanoat zonalari faoliyatini samarali boshqarish tamoyillari	203
Shodmonqulov Kamoliddin Murodillayevich, dotsent; Adilbekov Allayar Anvarbekovich, magistrant	
Aholini ijtimoiy himoya qilishda pensiya va ijtimoiy nafaqalarning o'rni.....	206
Aliyev Ma'ruf Komiljon o'g'li, mustaqil izlanuvchisi	
Использование методов управления для повышения эффективности производства на предприятиях.....	212
Алиева Надирахон Абдумаликовна, PhD. доц.; Тлеумуратова Мадинабону Дилмурат кизи, ст. 3-курса	
Korxonalar moliyaviy barqarorligini ta'minlash mexanizmini takomillashtirish.....	217
Z. G. Allaberganov, kafedra dotsenti	
Davlat fiskal (byudjet-soliq) siyosatining aholi bandligiga ta'siri va uni takomillashtirish.....	222
Asatullayev Xurshid Sunatullayevich, i. f. n., professor	
O'zbekistonda iqtisodiyot tarmoqlariga raqamli iqtisodiyotni shakllantirish omillari.....	228
Axmedova Yulduz Sunatullayevna, kafedra o'qituvchisi	
Moliyaviy risklarni baholash usullari, boshqaruvdagi yondashuvlari	232
Baymuratova Gulirayxon Tursunbayevna, kafedra dotsenti	

Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini ta'minlashda biznes jarayonlarini boshqarish	236
Baxriyev Dilshod Rizvonkulovich , mustaqil izlanuvchi	
Tijorat banklarida investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning ekonometrik modellashtrish ko'rsatkichlari	242
Berdiyev Akram O'ktamovich , mustaqil izlanuvchi	
Innovatsion muhitni shakllanishi va rivojlanishida investitsiyaning zarurligi	253
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Meva-sabzavotchilik klasterlarida yashil moliyalashtirishning nazariy asoslari va xususiyatlari	258
Botirov Erkinjon Xayitovich , kafedra dotsenti	
O'zbekiston Respublikasida xorijiy investitsiyalarni jalb etish orqali investitsion salohiyatni oshirish	263
G'aybullayev Odil Baxtiyarovich , kafedra dotsenti v. b.	
Tadbirkorlik subyektlarining innovatsion loyihalarini moliyalashtirishni qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish	269
Jubanova Bayramgul Aymuratovna , PhD	
Soliq ma'muriyatchiligi va uni raqamlashtirishni ekspert baholash yo'llari	272
Ibragimov Boburshoh Bohodir o'g'li , i. f. d. (PhD), doktorant (DSc)	
Xalqaro standartlarga muvofiq buxgalteriya outsorserlari tomonidan moliyaviy hisobotlarni transformatsiya qilishni takomillashtirish	278
Islomov Alisher Baxtiyor o'g'li , mustaqil izlanuvchi	
O'zbekistonda moliyaviy hisob va hisobotni MHXSlariga transformatsiya qilishda asosiy vositalar hisobini tashkil etish masalalari	284
Qurbonova Shaxrinnoz , tayanch doktorant	
Yerlarning degradatsiyaga uchrashi va oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar	288
Mamanazarova Nasiba Jo'rayevna , kafedra doktoranti	
Davlat sektorida ichki auditni tashkil etish xususiyatlari	292
Mamirjon Jaloliddinov , mustaqil izlanuvchi	
Финансирование акционерных общества через рынок капитала	297
Муминов Шохжахон Суюнович , ассистент кафедры	
Необходимость развития предпринимательской и страховой деятельности риски на рынке Узбекистана	302
Муютдинов Махмуд Жалелович , независимый исследователь	
Инвестиционная привлекательность как фактор экономического развития страны	307
Назарова Гузал Баходировна	
Tijorat banklarida kreditlash jarayonlarini takomillashtirish masalalari	312
Nozima Abdullayeva , mustaqil tadqiqotchi	
Tijorat banklarining xizmatlar sohasini kreditlash amaliyotiga ta'sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili	316
Nurmuxammedov Abdijabbar Yunusovich , kafedra dotsenti v. b.	
Современное решение, которое положительно влияет на логистические услуги и резко снижает смертность на перекрестках	326
Тажимуратов Умид Рузматович , Бахриев Иброхим Исометдинович, кандидат медицинских наук, доцент; Жуманиёзов Эркин Худойбергенович, кандидат медицинских наук, доцент; Тажимуратов Руздат Отажанович, кандидат медицинских наук, Тажимуратов Абдусами Умид угли, ученик 10 класса	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarida dividend siyosati va tendensiyalari tahlili	333
Temirov Abdulaziz Alimjanovich , kafedra dotsenti, i. f. n.	
Современное состояние инвестиционного потенциала Республики Узбекистан	339
Топилдиев Соҳибжон Раҳимжонович , DSc; Одилова Дилноза Барнаевна , PhD	
Portfelli xorijiy investitsiyalarni milliy iqtisodiyotni rivojlantirishdagi roli	345
Tosheva Ziroat Aliqul qizi	

Kichik biznes subyektlarida raqamli texnologiyalardan foydalanishning ilmiy-nazariy jihatlarlari	349
To'rayeva Nafisa Odilovna , mustaqil izlanuvchi	
О достижениях Узбекистана в реализации национальных целей и задач устойчивого развития.....	355
Турсун Мухитович Ахмедов , и. ф. д., проф.; Гавхар Рустамовна Хидирова , докторант, и. ф. ф. д., доц.	
Влияние корпоративного управления в зеленой экономике	359
Уринов Бобур Насиллоевич , заведующий кафедрой	
Ko'chmas mulkni soliqqa tortishning o'ziga xos xususiyatlari.....	366
Fayziyev Farrux Abdullaxojayevich , kafedra dotsenti	
Transport tizimi iqtisodiy rivojlantirish yo'nalishlari.....	374
Fayzullayev Javlonbek Sultonovich , DSc.	
Oliy ta'lim muassasalarida byudjet mablag'laridan samarali foydalanishning ayrim fundamental masalalari	382
Xayriddinov Sh. B. , mustaqil izlanuvchi	
Xalqaro raqamli valyuta bozorini rivojlantirish istiqbollari	385
Xolov Nabijon Qaxramonovich , PhD.	
Nodavlat notijorat tashkilotlarning rivojlanishi va hozirgi shart-sharoitlari	391
Xusanov Otabek Nishonovich , PhD, mustaqil izlanuvchi	
Banklarining aktivlarini daromadliligini oshirish yo'llari.....	396
Elbusinova Umida Xamidullayevna , kafedra dotsenti	
Особенности методики проведения аудита затрат на производство.....	401
Хилола Икрамова Ровшан кизи , базовый докторант	
Ta'lim islohotlarining ma'naviyatdagi o'rni	407
Bekdavlat Aliyev	
O'zbekistonda tijorat banklari emission operatsiyalarining dolzarb masalalari	412
O'ktamova Nozima Narzulla qizi , kafedra dotsenti	
Moliyaviy barqarorligi tushunchasining konseptual mohiyati, turlari va asosiy tavsiflari.....	416
Eshquvatov Aziz Baxtiyorovich , mustaqil izlanuvchi	
XX asr jadid ma'rifatparvarlari Abdurahmon Toshkandiy va Abdulla Avloniy axloqiy konsepsiyalaridagi umumiylik va xususiylik.....	420
Abrorxon Asatulloev Asatulloevich , falsafa fanlari doktori (PhD)	
Yer resurslaridan foydalanishning iqtisodiy va huquqiy asoslari.....	424
Abdurahmanova Muqaddas Toxtasinovna	
Стратегии привлечения иностранных инвестиций для содействия устойчивому экономическому росту в Республике Узбекистан с акцентом на инициативы зеленого развития	431
Нилуфар Зикируллаева Дилмуродовна , аспирант	
Bank tizimi barqarorligini oshirishda kredit risklarining ahamiyati va ularni kamaytirish yo'llari	440
Xolmamatov Farhodjon Kubayevich , iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, professor	
Baholash faoliyatini rivojlantirish yo'nalishlari va uning huquqiy asoslari	446
Bobirjon Aktamov , mustaqil tadqiqotchi	
Suv resurslaridan foydalanishni iqtisodiy boshqarish samaradorligini kompleks baholash uslubiyoti.....	454
Axmedov Sayfullo Normatovich , t. f. n., mustaqil tadqiqotchi	
Oliy ta'lim muassasalarida ilmiy-tadqiqot faoliyatini boshqarishni takomillashtirish metodologiyasini ishlab chiqish.....	459
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li	

TIJORAT BANKI XIZMATLARIDA TA'LIM KREDITINING O'RNI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Eldor Uskanov

Toshkent moliya instituti mustaqil tadqiqotchisi

Annotatsiya: Maqolada tijorat banklari tomonidan ta'lim kreditlarini ajratish, uning o'rni va ahamiyati, ta'lim kreditlari bo'yicha beraladigan imtiyozlar, ta'lim kreditiga ta'sir qiluvchi omillar va ta'limni kreditlashni takomillashtirish masalalari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: kredit, ta'lim krediti, imtiyozli kredit, kafil, garov, kredit foizi, imtiyozli foiz stavka, kredit riski, kredit monitoringi.

Abstract: The article discusses the issues of lending to the education sector, its place and importance, benefits, factors affecting educational credit and issues of improving lending to the education sector.

Key words: loan, educational loan, preferential loan, collateral, guarantee, interest rate, preferential interest rate credit risk, credit monitoring.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы кредитования сферы образования, его место и значение, льготы, факторы, влияющие на образовательный кредит и вопросы совершенствования кредитования сферы образования.

Ключевые слова: кредит, образовательный кредит, льготный кредит, залог, гарантия, процентная ставка, льготная процентная ставка кредитный риск, кредитный мониторинг.

KIRISH

Mustaqillik yillarida O'zbekiston banklari o'z xizmatlarini yetarli darajada shakllantirishga erishdi. Biroq, banklar o'rtasidagi raqobat kurashi ularni qo'shimcha mijozlar jalb etish hamda ko'rsatilayotgan xizmatlar doirasi va sifatini kengaytirish uchun yangicha yondashishga undamoqda. Bank xizmati mijozning bank xizmatlariga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga yo'naltirilgan alohida bank operatsiyalari bo'lgani uchun bozor iqtisodiyoti sharoitida bank xizmat turlarini ko'paytirish, ta'lim kreditlari ajratishda ularning mavqeyini oshirishni takomillashtirish zarur.

ADABIYOTLAR SHARHI

Bank xizmatlari va mahsulotlari sohasida ko'pgina xorijlik va mahalliy olimlarimiz tadqiqot ishlarini olib borishgan Rossiyalik olimlardan O. I. Lavrushin, A. M. Tavasiyev, T. Y. Mazurina, V. B. Bichkovlarning fikricha, ... bank xizmatlari bank operatsiyalariga qo'shimcha hisoblanib ularga bank operatsiyalarining qo'shimcha bir turi sifatida qarash mumkin¹. Ushbu olimlar bank operatsiyalari va xizmatlarini bir xil tasniflash lozimligiga e'tibor qaratga, O. I. Lavrushin bank operatsiyalari va xizmatlari o'rtasida ba'zi tafovutlar mavjudligiga e'tibor qaratadi². Rossiyalik yana bir olim Y. P. Jarkovskaya "... masofaviy bank xizmatlari bank ofisida aynan bank xodimi va mijoz ishtirokida emas balki, uyda, ish joyida, umuman mijozga qulay bo'lgan xoxlagan joyda xizmat ko'rsatishdir"³ degan ta'rifni keltiradi. Y. P. Jarkovskayaning bu fikri ko'proq masofaviy bank xizmatlariga qaratilishganligini

1 Тавасиев А. М., Мазурина Т. Ю., Бычков В. Б. Банковское кредитование. – М.: Инфра-М, 2012. – 507 с.

2 Лаврушин О. И. Банковское дело. Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2010. – 382 с.

3 Жарковская Е. П. Банковское дело. – М.: Омега-Л, 2014. – 413 с.

ko'rishimiz mumkin. A. S. Goncharuk ham ko'proq masofaviy bank xizmatlariga e'tibor qaratib "Masofaviy bank xizmatlari – bu aholiga tijorat bilan bog'liq bo'lmagan shaxsiy, oilaviy ehtiyojlarini qondirish uchun standartlashtirilgan bank mahsulotlariga asoslangan xizmatdir"⁴ ekanligini ta'kidlaydi.

O'zbekistonlik olimlardan prof. Sh. Z. Abdullayeva⁵ ham bank xizmatlarida ko'proq zamonaviy texnika texnologiyalar qo'llash qulayligiga, bank xizmatlarining turlarini ko'paytirishga e'tibor qaratganini ko'rishimiz mumkin.

Tijorat banklarining masofaviy xizmatlari bo'yicha o'z tadqiqotlarini olib borgan mahalliy olimlarimizdan yana biri Z. T. Mamadiyarovning fikricha, "... bank tizimida masofaviy bank xizmatlarining rivojlanishi, birinchidan, odamlar hayotidagi o'zgarishlar, yangi axborot texnologiyalarining joriy etilishi, ikkinchidan, bank operatsiyalarining avtomatlashtirilgani bilan bog'liq"⁶ deya xulosa shakllantirgan bo'lsa, mazkur yo'nalishda tadqiqot ishlarini olib borgan yana bir izlanuvchi X. Xudoyarova⁷ "bank chakana xizmatlari bozorini takomillashtirishga qaratilgan strategik maqsadga erishishda, chakana bank xizmatlarini yetkazib berish jarayonini bir standartga solish asosida zamonaviy, innovatsion "online" xizmat turlarini joriy etish orqali, bank chakana xizmatlari bozorini yanada takomillashtirish hamda bank mijozlari talabini qondirish" lozimligi muhim ekanligi ta'kidlangan. Ammo yuqorida keltirilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, bank xizmatlari masalasi ko'rilganda asosiy e'tibor ularning turlarini takomillashtirishdan ko'ra, ularning tezkorligiga hamda qanday shaklda amalga oshirilishiga qaratilgan. Ta'lim krediti bank xizmatlarining ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan shakli sifatida ko'rib chiqilmagan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqola mavzusi zamonaviy va dolzarb bo'lib uni tadqiq qilishda kreditlash va ta'lim kreditiga oid materiallar analiz-sintez usulidan foydalangan holda o'rganildi va xulosalar shakllantirildi, qiyosiy tahlil, guruhlash, empirik va kuzatish metodlaridan foydalangan holda bank kreditlash amaliyotdagi mavjud muammolarning sabablari, ularni bartaraf etish yo'llari bo'yicha fikr va xulosalar shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tijorat banklari tomonidan mijozlarga kredit xizmatlari ko'rsatish, jumladan, ta'lim kreditlar ajratish salmog'i yildan yilga oshib bormoqda. Olim ta'lim muassasalariga qabul qilish bo'yicha kvotalarning oshganligi, oliy ta'lim muassasari sonining ko'payganligi ta'lim kreditlariga bo'lgan talablarning ham oshishiga olib keldi. Kreditlash tijorat banklari faoliyati va u mijozlarga ko'rsatadigan xizmat turlarining asosiylaridan hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining ma'lumotlariga ko'ra⁸ tijorat banklari tomonidan 2023-yil I yarim yilligida 116 trln so'm miqdorida yoki o'tgan yilning mos davriga nisbatan 32 foiz ortiq kreditlar ajratilgan. Mazkur kreditlarning 60 foizi (70 trln so'm) korporativ va 40 foizi (46 trln so'm) aholiga ajratilgan kreditlar hissasiga to'g'ri keladi. Mazkur kreditlar tarkibida ta'lim kreditlari ham salmoqli o'rin egallaydi. Shuningdek, ajratilgan kreditlarning 24 foizi qisqa muddatli va 76 foizi uzoq muddatli, valyutalar kesimida esa 68 foiz kreditlar milliy valyutada va 32 foiz xorijiy valyutadagi kreditlar hissasiga to'g'ri keladi. Mazkur davrda tijorat banklari tomonidan 85 trln so'mlik kreditlar so'ndirilgan bo'lib, qaytuvchanlik darajasi 73 foizni tashkil etgan. Banklarning jami kredit qo'yilmalari qoldig'i 2023-yil 1-iyul holatiga 424 trln so'mni tashkil etib, ularning 71 foizi korporativ kreditlar, 29 foizi chakana kreditlar hissasiga to'g'ri keladi. Jami kredit portfeli qoldig'i o'tgan yilning mos davriga nisbatan 23,3 foizga yoki 80,2 trln so'mga, xususan, korporativ kreditlar 14 foizga (36,7 trln so'm) va aholi kreditlari 54 foizga (43,5 trln so'm) o'sgan. Aholiga ajratilgan kreditlar tarkibida avtokreditlar 33,5 trln so'm (o'tgan yilning mos davriga nisbatan 212 foizga o'sgan), ipoteka kreditlari 51 trln so'm (26 foizga o'sgan) va mikroqarzarlar 18,9 trln so'mga yetgan.⁹ Ta'lim krediti Oliy ta'lim muassasalarining bakalavriat va magistratura mutaxassisliklarida ta'lim yo'nalishi bo'yicha to'lov-kontrakt asosida o'qishga tavsiya etilgan yoki qabul qilingan talabalariga beriladi.

Bugungi kunda ta'lim kreditlarini olish jarayonlari ancha soddalashtirilgan va mamlakatimizda faoliyat yurituvchi barcha banklar mazkur yo'nalishda kreditlashni amalga oshiradilar. Quyida ba'zi tijorat banklari tomonidan ta'lim kreditlari ajratish shartlarini ko'rib chiqamiz.

4 Гончарук А. С. Институциональные аспекты развития сегмента розничных банковских услуг: дис. канд. экон. наук: 08.00.10 / Сев.-Осет. гос. ун-т им. К. Л. Хетагурова - Шахты, 2012. – 183 с

5 Abdullayeva Sh. Z. Bank ishi. T.: "Iqtisod-moliya", 2017. – 535–536-betlar.

6 Mamadiyarov Z. T. Tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirish. Iqtisod fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – T.: 2019. – 13-b.

7 Xudoyarova X. A. O'zbekistonda chakana bank xizmatlari amaliyotini takomillashtirish. Iqtisod fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – T.: 2020. – 9-b.

8 cbu.uz. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti ma'lumotlariga asoslanildi.

9 cbu.uz. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti ma'lumotlariga asoslanildi.

1 jadval: Tijorat banklari tomonidan ta'lim kreditlari ajratish shartlari¹⁰

№	Tijorat banklar	Kredit foizi (%)	Birdaniga ajratiladigan miqdor (%)	Kredit muddati (yil)	Imtiyozli davr	Ta'minot shakli
1.	Qishloq qurilish bank	14	100	1–4	o'qish davri	kafillik
2.	Ipoteka bank	14	100	1–7	o'qish davri va 7 yilgacha	garov, sug'urta polisi, kafillik
3.	Xalq bank	14	shartnomaga asosan	11	o'qish davri va yana 6 oy	garov, sug'urta polisi, kafillik
4.	Sanoat qurilish bank	14	shartnomaga asosan	11	18 oydan 78 oygacha	Kafillik
5.	Agrobank	14	100	13,5	o'qish davri va yana 6 oy	garov, sug'urta polisi, kafillik ta'minotsiz

Jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, barcha tijorat banklari ta'lim kreditlarini imtiyozli foiz stavkalarida berilmoqda, ya'ni, O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining qayta moliyalash stavkasi 14 foizdan yuqori bo'lmagan foizlarda taqdim etishmoqda. Aksariyat hollarda tijorat banklari shartnomada ko'rsatilgan miqdorni to'liq miqdorda hisob varaqlarga o'tkazib beradi. Kredit muddati talabning o'qish daKreditning muddati 1 yildan tortib 13,5 yilgachani tashkil etmoqda. Valyutalar kesimida NPLning 67 foizini milliy valyutadagi va 33 foizini xorijiy valyutadagi kreditlar tashkil etsa, mijozlar kesimida 27 foizi jismoniy shaxslar va 73 foizi korporativ mijozlar hissasiga to'g'ri keladi. Jismoniy shaxslarga ajratilgan kreditlarda NPL ulushi 3,1 foizni tashkil etib, bunda ipoteka kreditlarida 1,6 foizni (815 mlrd so'm), mikroqarzlarda 1,6 foizni (310 mlrd so'm) va avtokreditlarda 0,5 foizni (176 mlrd so'm) tashkil etgan. 5-diagramma Kredit qo'yilmalarida NPL ulushi tarmoqlar qirgimida uy-joy kommunal xizmat ko'rsatishda 10,5 foiz, qurilish sohasida 7,7 foiz, savdo va umumiy xizmat sohasida 6,5 foiz, qishloq xo'jaligida 4,3 foiz, sanoat sohasida 2,8 foiz darajasida shakllangan (6-diagramma). Shuningdek, o'tgan yilning mos davriga nisbatan tarmoqlar kesimida NPL ulushi uy-joy kommunal xizmatlar sohasida 3,7 foiz, savdo va umumiy ovqatlanish sohasida 2,6 foiz, qishloq xo'jaligida 2,3 foiz hamda qurilish sohasida 1,6 foiz bandga pasaygan.

2 jadval: Tijorat banklari tomonidan xotin – qizlarga ta'lim kreditlari ajratish holati¹¹

№	Tijorat banklar	Kredit foizi (%)	Kredit miqdori (%)	Kredit muddati (yil)	Ta'minot shakli
1.	Mikrokredit bank	0	shartnomada ko'rsatilgan miqdor	15 yilgacha	Kafillik, sug'urta polisi
2.	Agrobank	14	shartnomada ko'rsatilgan miqdor	7,5 yil	garov, sug'urta polisi, kafillik, ta'minotsiz ham bo'lishi mumkin.
3.	Sanoat qurilish bank	14	shartnomaga asosan	11 yilgacha	Kafillik –125 foiz

Yuqori jadvaldagi ma'lumotlar ko'rsatmoqdaki, keyingi yillarda xotin qizlarning oliy ta'lim olish imkoniyatini oshirish maqsadida tijorat banklari tomonidan ularga beriladigan kreditlarni olish imukoniyati ancha soddalashtirilgan hamda kreditlarni uzoqroq muddatga, past foiz stavkalarida va ba'zi guruhda mansub xotin qizlarga hatto foizsiz kredit olish imkoniyati ham yaratilmoqda. Odatda tijorat banklari kredit berishda ID karta yoki pasport, talaba va ta'lim tashkiloti o'rtasidagi to'lov-kontrakt asosida o'qish haqida belgilangan tartibda rasmiylashtirilgan shartnoma (kontrakt) va unga ilova qilinadigan hisob varaqasi, (shartnoma (kontrakt)da o'qishni tamomlashning belgilangan muddati va bir yil uchun to'lov miqdori ko'rsatilgan bo'lishi lozim), doimiy daromadga ega bo'lgan kafil yoki boshqa ta'minot, qonunchilikda ko'rsatilgan boshqa tegishli hujjatlar ham talab qilinishi mumkin. Kredit kafolati sifatida uchinch shaxs kafilligi, sug'urta polislari, qonun hujjatlari doirasidagi boshqa ta'minot turlari qabul qilinishi mumkin.

¹⁰ cbu.uz. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

¹¹ cbu.uz. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tayyorlandi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

- tijorat banklari tomonidan ta'lim kreditlarini ajratish, ularni berish va rasmiylashtirish jarayonlarini ancha soddalashtirish lozim;
- aholning ijtimoiy jihatdan kam ta'minlangan qatlamlari va xotin qizlarga imtiyozli past foizli kreditlar berish amaliyotini ijobiy baholab uni davom ettirish lozim deb hisoblaymiz;
- ta'lim kreditlari olishda ta'minot masalasi ancha muammoli bo'lgani uchun ta'lim kreditlari ustidan monitoring jarayonlarini takomillashtirish,
- kreditlashda kreditlar sifatini tasniflash va bunda muammoli kreditlar, kredit risklari kelib chiqish sabablarini o'rgangan holda kredit portfelini tarkiblashtirish va shakllantirishga e'tibor berish maqsadga muvofiq;
- ta'lim krediti ta'minoti bo'yicha yuzaga keladigan qiyinchiliklarning oldini olish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va texnologiyalar vazirligi huzurida ta'lim kreditlari bo'yicha "Ta'minot fondi"ni shakllantirish maqsadga muvofiq bo'ladi deb o'ylaymiz.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Тавасиев А. М., Мазурина Т. Ю., Бычков В. Б. Банковское кредитование. – М.:Инфра-М, 2012. – 507 с.
2. Лаврушин О. И., Банковское дело. Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2010. – 382 с.
3. Жарковская Е. П., Банковское дело. – М.: Омега-Л, 2014. – 413 с.
4. Гончарук А. С. Институциональные аспекты развития сегмента розничных банковских услуг: дис. канд. экон. наук: 08.00.10 / Сев.-Осет. гос. ун-т им. К. Л. Хетагурова - Шахты, 2012. – 183 с.
5. Sh. Z. Abdullayeva. Bank ishi. T.: "Iqtisod-moliya" 2017. 535–536 bb.
6. Mamadiyarov Z. T. Tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini rivojlantirish. Iqtisod fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – T., 2019. – 13-b.
7. Xudoyarova X. A., O'zbekistonda chakana bank xizmatlari amaliyotini takomillashtirish. Iqtisod fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – T., 2020. – 9-b.
8. cbu.uz. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti ma'lumotlari.

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2023. № 9

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.